

Michalina Trochimowicz¹
Society & Cognition Unit
Univerzitet u Bjalistoku
Poljska

Ewa Dąbrowska-Prokopowska
Institut za sociologiju
Univerzitet u Bjalistoku
Poljska

Originalni naučni rad
UDK: 616.98:578.834]:615.8
DOI: 10.7251/SOCSR2323025T
COBISS.RS-ID 138684417
Prihvaćeno: 17/12/2022

PRAKTIKOVANJE NEKONVENCIONALNE MEDICINE U SUOČAVANJU SA PANDEMIJOM KOVID-19 U FEJSBUK GRUPI „HOMEOPATIJA, POLJSKA – KLASIČNA, KLINIČKA, DETOKSIKACIJA“²

Apstrakt

Prema međunarodnoj studiji³, popularnost alternativne medicine značajno je porasla u posljednjih 30 godina u većini zapadnih zemalja. Pandemija Covid-19 i okolnosti povezane s njom usloveli su značajno povećanje upotrebe ne-medicinskih praksi. Vrijeme pojavljivanja pandemije Covid-19 dodatno je pogoršalo negativna ljudska iskustva rada u društvu rizika. Kako bi smanjili ove strahove, sve više ljudi se okreće alternativnoj medicini. Ljudi sve više počinju sami tražiti medikamente i preventivne mjere, pri čemu su ovdje važni emocionalni aspekti percepcije pandemije i sve veća medijalizacija, ali i loše stanje zdravstvene zaštite u Poljskoj. Tekst je analiza rezultata istraživanja provedenog na Facebook grupi „Homeopatija Poljska - klasična, klinička. Detoksikacija“. Grupa je zatvorena, u kojoj svaki član mora biti uključen da bi učestvovao. Ovo omogućava

---

1 Korespondencija: Michalina Trochimowicz, master sociologije; e-mail: m.trochimowicz@uwb.edu.pl; Ewa Dąbrowska-Prokopowska, PhD in Sociology; e-mail: ewa.dabrowska@uwb.edu.pl

2 Ovaj rad je podržan od strane Nacionalnog naučnog centra (Poljska), grant br. 2019/34/H/HS1/00654. Rad je preveden, uz dopuštenje autora dato 11.12.2022. godine preko g-mail korespondencije, od strane: Dušanke Slijepčević, MA – viši asistent (doktorand); Univerzitetu u Banjaluci, Fakultet političkih nauka; Studijski program: Sociologija i Primijenjena sociologija; Uža naučna oblast: Teorijska sociologija. Istraživanje, koje je dovelo do ovih rezultata, finansirano je od strane Norveškog finansijskog mehanizma 2014 - 2021 (broj projekta 2/34/H/HS1/00654).

3 Erlend L. Fjær, Erling R. Landet, Courtney L. McNamara, Terje A. Eikemo „The use of complementary and alternative medicine (CAM) in Europe“, BMC Complement Med Therapies, Vol.108, 2020. <https://doi.org/10.1186/s12906-020-02903-w>

analizu grupe ljudi koji koriste nemedicinske prakse, a ne samo deklarisanje ovih aktivnosti. Ovaj članak pokušava analizirati fenomen nekonvencionalne medicine i njene društvene posljedice na primjeru homeopatije. Dodatni veoma važan faktor, čiju smo korelaciju odlučili da istražimo, jeste nivo vjerovanja i magijske prakse korisnika homeopatije.

Ključne riječi: *alternativna medicina; homeopatija; društvene mreže; Kovid-19*

Uvod

Ne-medicinska praksa je oblast u kojoj je, zbog suočavanja s pandemijom Covid-19, postao daleko češći ograničen pristup ljekaru. Među istraživačima se pandemija Covid-19 doživljava kao porast posebno opasne situacije, koja je rezultat uticaja velikog broja negativnih i nepredvidivih faktora⁴. Danuta Pękala-Gawęcka tvrdi da je pandemija izazvala strahove od očekivanih negativnih ekonomskih i društvenih uticaja i drugih nepredvidivih posljedica. Ovi strahovi su pojačani opštom nepripremljenošću za takav događaj, a priroda samog virusa naučnicima još nije dovoljno poznata. Trenutna situacija doprinosi, s jedne strane, sve većem značaju ekspertiza naučnika⁵.

Međutim, s druge strane, neizvjesnost i strah često dovode do pokušaja pronalaženja jednostavnih objašnjenja i načina suočavanja s epidemijom⁶. Pored toga, period pandemije Covid-19 pogoršao je negativna ljudska iskustva rada u društvu rizika. Kako bi smanjili ove strahove, sve više ljudi se okreće alternativnoj medicini. Ljudi sve više počinju sami tražiti medikamente i preventivne mjere, pri čemu su ovdje važni emocionalni aspekti percepcije pandemije i sve veća medijalizacija, ali i loše stanje zdravstvene zaštite u Poljskoj. U samoliječenju se koriste dostupni lijekovi, lijekovi specifični za različite dijelove svijeta, kao i prirodni preparati o kojima se informacije šire uglavnom putem društvenih mreža. Na međunarodnom nivou, ovo je dovelo do porasta potražnje i ponude mnogih komplementarnih i alternativnih lijekova i praksi (KAL)⁷. Nedavne studije su pokazale porast zahtjeva javnosti i pacijenata za

4 Sabrina Brown, Donna L. Schuman, "Suicide in the Time of COVID-19: A Perfect Storm", *The Journal of Rural Health*, Vol.37(1),2021,211-214. <https://doi.org/10.1111/jrh.12458>.

5 Danuta Pękala-Gawęcka, „COVID-19, niepewność, lęk i nadzieja. W poszukiwaniu skutecznego leku”, *Lud*, vol.140,2020, 185-212.

6 Dusanka Slijepcevic, "Zygmunt Bauman's contribution to the discourse on a risk society", *СОЦИОЛОШКИ ДИСКУРС*, Vol.7.,2018, 79-106, DOI:10.7251/SOCEN1713079S.

7 Vibhu Paudyal, Shusen Sun, Rabia Hussain, Mohammed H. Abutaleb, Eric W. Hedima, "Complementary and alternative medicines use in COVID-19: A global perspective on practice, policy and research", *Res Social Adm Pharm*, Vol.18(3), 2022, 2524-2528. doi: 10.1016/j.sapharm.2021.05.004. Epub 2021 May 13. PMID: 33992585; PMCID: PMC8116135.

KAL informacijama od farmaceuta i drugih zdravstvenih radnika radi prevencije, ublažavanja simptoma ili liječenja COVID-19. KAL se shvataju kao skup praksi koje nisu u potpunosti integrisane u dominantni zdravstveni sistem i uključuju liječenje biljem, jogom i tehnikama opuštanja⁸.

Zanimanje za ponašanje pojedinaca u slučaju krize bolesti odavno je prisutno u Sociologiji. Počeci Sociologije medicine datiraju iz 1950-ih godina. Slijedeći Roberta Straussa, Sociologija medicine je na neki način Sociologija o medicini, što uključuje organizacionu strukturu, sisteme i vrijednosti, odnose uloga, rituale i funkcije medicine kao bihevioralnog sistema⁹. Danas sociologija medicine nadilazi područja koja je Strauss ocrtao. Takođe uključuje iskustvo koje prati pojedince u bolesti, aspekt hronične bolesti i ne-medicinske tretmane, kao što je nekonvencionalna medicina.

Razmjera upotrebe nekonvencionalne medicine čini da ovaj društveni fenomen igra važnu ulogu u stvaranju ideja o metodama liječenja i pojavi novih zdravstvenih autoriteta. Interes za temu bolesti je u više navrata postojao u Antropologiji medicine. Načini na koje se pojedinci nose sa bolešću i sama bolest razmatraju se u okviru etnomedicinskih studija. Naglašava se više aspekata, kao što su simboličko značenje i „jezik bolesti“, istražuje se klasifikacija bolesti i ispituje se uticaj dijagnoze na terapiju koju preduzima pojedinac.

Ovaj članak pokušava analizirati fenomen nekonvencionalne medicine i njene društvene posljedice na primjeru homeopatije. Dodatni veoma važan faktor čiju smo korelaciju odlučili da istražimo jeste nivo vjerovanja i magijske prakse korisnika homeopatije. Treba naglasiti da su, prema međunarodnim istraživanjima, alternativne terapije doživjele ogroman rast u posljednjih 30 godina u većini zapadnih zemalja. Ovo se može široko povezati s procesima sekularizacije i usponom ne-religijske duhovnosti, holističkim svjetonazorom i srodnim praksama alternativne medicine¹⁰.

Članak je zasnovan na rezultatima ankete provedene u zatvorenoj grupi na društvenoj mreži Facebook. Glavna pitanja koja analiziramo u ovom članku su osjećaj svijesti o upotrebi homeopatskih praksi, kakav uticaj imaju elementarna naučna saznanja na korištenje nekonvencionalne medicine, te korelacija između medicinskih praksi i religijskih praksi.

---

8 World Health Organization, "WHO global report on traditional and complementary medicine 2019. World Health Organization", 2019, <https://apps.who.int/iris/handle/10665/312342>.

9 Michał Skrzypek, „Geneza i ewolucja podstawowych kategorii analitycznych socjologii medycyny”, *Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu*, Vol. 18 (4), 2012, 317-378

10 Jens Schlieter, "Buddhist insight meditation (Vipassanā) and Jon Kabat-Zinn's Mindfulness-based Stress Reduction: an example of dedifferentiation of religion and medicine?", *Journal of Contemporary Religion*, Vol. 32(3), 2017, 447-463. <https://doi.org/10.1080/13537903.2017.1362884>

Tijelo i um - o placebo efektu

Na prvi pogled, čini se očiglednim da je tijelo svojevrsno oruđe za komuniciranje emocija i izražavanje našeg raspoloženja, makar samo kroz neverbalni govor. Tijelo nas često izdaje crvenilom, zatvorenim držanjem ili nervoznim smijehom. Naše emocije pronalaze izlaz u suzama, smijehu ili izrazu punom neodobravanja.

„U klasičnom kognitivnom pristupu, um je kontrolni sistem koji određuje ponašanje sistema u interakciji sa složenim, vremenski promenljivim okruženjem; realizovan kroz više sistema u interakciji, on deluje na osnovu akumuliranog znanja. Takav sistem se može smatrati ličnim, egocentričnim, subjektivnim i simulacijskim modelom svijeta. Egocentričnost podrazumijeva intencionalnost, aktivnu potragu za smislom, a samim tim i potrebu za narativnim smislom doživljenih događaja. ‚Model‘ podrazumijeva konceptualno zauzeće, simboličke reprezentacije.”¹¹

Um predstavlja neku vrstu informacijske baze, skup akcija. Prema mnogim istraživačima, jednostavno rečeno, um je ono što mozak radi. Ovo je jedna od prvih izjava koju možemo smatrati afirmacijom veze između uma i tijela. Ako pretpostavimo da je ova izjava istinita, onda svaka akcija koju mozak inicira u odnosu na tijelo pripada području uma. Može se napraviti dalekosežna pretpostavka da um konstituise tijelo, a tijelo um. Na primjer, smatra se da je disanje automatski proces koji je kontrolisan od strane moždanog stabla – dio koji kontroliše vitalne funkcije kao što su otkucaji srca i obrasci spavanja.

Postoje i studije koje uključuju snimke moždanih funkcija koje pokazuju da disanje takođe utiče na sam mozak. Ukratko, promjene u disanju - na primjer, drugačija frekvencija disanja ili obraćanje posebne pažnje na sam proces - angažuju različita područja mozga. Kontrola disanja od strane moždanog stabla savršen je primjer veze između naše fizičke i mentalne sfere. U mozgu se ne radi samo o protoku impulsa ili moždanim ganglijama, već i o samosvijesti, iniciranju percepcije pojedinca o sebi.

Dotičući se ove teme, teško je ne spomenuti djelo Antonija Damasija (Antonio Damasio) *Dekartova greška (The Descartes Error)*. Damasio je na početku svog rada sugerisao da osjećanja imaju veliki uticaj na um, baš kao što na osjećanja utiču i moždani sistemi, a svi ovi pojedinačni sistemi se prepliću sa sistemima koji regulišu tjelesne radnje. Čini se neophodnim pozivanje na Dekarta, koji je opisan kao simbol načina na koji se razumiju tijelo, mozak i um.

11 Władysław Duch, „Umysl, świadomość i działania twórcze”, *Kognitywistyka i media w edukacji*, Vol.1, 2008, 1-25

Dekartova dualistička koncepcija uma i tijela počiva na ideji da su to dvoje povezani, ali samo u smislu da je um vrsta programa koji radi u kompjuteru, a kompjuter mozak. Prvi ne bi mogao postojati bez biološke podrške drugog. Šta je bila Dekartova greška? Damasio se fokusira na Dekartovu izjavu *Mislím, dakle jesam*. Ako se ova izjava shvati doslovno, onda po pitanju porijekla uma i odnosa između uma i tijela, ona predstavlja suprotan stav od onog koji zastupa Damasio. On smatra da su mišljenje i njegova svijest stvarni elementi bića, dok je Dekart zamišljao mišljenje kao potpuno odvojeno od tijela, uvodeći podjelu između ‚stvari koja misli‘ i ‚nemislećeg tijela‘ odvojenog od njega, koje je izvjesna ekstenzija ili mehanizam kojim misleća stvar upravlja.

Ne slažemo se sa odvajanjem misli i uma od tijela. Mislímo da se na osnovu bioloških aspekata i psiholoških razmatranja uma može dokazati da um i tijelo dijele neraskidivu vezu. U stvari, tijelo je svojevrsna mapa emocija. Ona otkriva, kroz izražavanje emocija i njihove primarne dimenzije, puni spektar naših iskustava. Damasio je uvjerljivo tvrdio da ne postoji nužni sukob između razuma i emocija, da emocija može podržati racionalno mišljenje, što često i čini, i da spoznaja i emocije mogu biti u interakciji kada to ljudi izaberu¹².

Dekartova najveća greška je bila da velikim prostorom razdvoji tijelo i um, opipljivo, mjerljivo, koje djeluje nekim mehanizmom, beskonačno djeljivo tijelo i neopipljivo, neizmjerni, nedodirljivi i nedjeljivi um. Sugeríšući da rasuđivanje, moralno prosuđivanje i patnja nastala iz fizičkog bola ili emocionalnog zanosa mogu postojati odvojeno od tijela. Damasiov rad napominje da je njegova greška bila da odvoji najsofisticiranije mentalne operacije od strukture i funkcionisanja biološkog organizma¹³. Takođe, Damasio predstavlja i teoriju somatskih markera, koju je takođe potrebno ovdje navesti.

Somatski markeri su tipovi osjećaja nastalih iz sekundarnih emocija. Oni daju fiziološki signal pojedincu o očekivanim posljedicama odluke. Oni su vrsta alarma koji naš mozak proizvodi na osnovu prethodnih iskustava. José M. Muñoz naglašava: „Somatski markeri, kojima upravlja prefrontalni korteks i koji mogu djelovati svjesno ili nesvjesno, djeluju kao pomoćnici u procesima donošenja odluka, jer nas mogu odmah navesti da odbacimo ili razmotrimo jednu opciju u odnosu na druge alternative“¹⁴.

---

12 Geir Overskeid, „Can Damasio’s Somatic Marker Hypothesis Explain More Than Its Originator Will Admit?“, *Frontiers in Psychology*, Vol.11, 2021 <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.607310>

13 Antonio Damasio, Błađ Kartzėjusza: emocije, rozum i ludzki mózg,(Poznań:Rebis,2002)

14 Jose M. Muñoz, „Somatic Markers, Rhetoric, and Post-truth“, *Frontiers in Psychology*, Vol.8 (1273),2017 . doi: 10.3389/fpsyg.2017.01273.

Tvorac ovog koncepta je António Rosa Damásio. Na neki način, somatski marker nas tjera da obratimo pažnju na negativne efekte koje neka radnja može izazvati. To je neka vrsta našeg osebnog alarmnog sistema koji nam više da se čuvamo opasnosti. Podsjeća nas da odabir određene opcije može dovesti do opasnih posljedica. Na primjer, znamo da će, ako prevarimo partnera, to prije ili kasnije izaći na vidjelo, ali somatski markeri, koji nas upozoravaju, tako nam daju priliku da razmotrimo odluku s njenim posljedicama. Autor hipoteze o somatskim markerima otkriva potpuno novu sliku onoga što nazivamo racionalnošću. On smatra da je „djelovanje bioloških nagona, tjelesnih stanja i emocija vjerovatno neophodna osnova racionalnosti”. Prema njegovim riječima, emocionalni procesi, somatske senzacije su osnova kroz koju čovjek donosi svoje važne odluke.

U našem članku ukazujemo na neraskidivu vezu između uma i tijela, jer je bitan aspekt samog bića nekonvencionalne medicine placebo efekat. Placebo efekat je jedan od suštinskih elemenata nekonvencionalne medicine¹⁵. To je ono što čini da supstance razblažene do hiljaditih dijelova djeluju. Smatramo da je placebo efekat jedan od mehanizama pomoću kojih homeopatija ima toliko pristalica.

Sam placebo efekat ima mnogo definicija, kako iz medicinske, tako i iz pravne i psihološke perspektive. Za potrebe ovog rada usvajamo definiciju koju je dala Barbara Dolińska: „(...) placebo je terapijska ili istraživačka metoda čija djelotvornost ne zavisi od njenih specifičnih, definisanih svojstava, već od varijabli koje prate njenu upotrebu. Manipulacija varijablama koje prate primjenu placeba može dovesti do promjena u njegovoj djelotvornosti, kako pozitivnih tako i negativnih.”¹⁶ Sam placebo efekat se godinama koristi u medicini kao način procjene efikasnosti tretmana. Na primjer, kada testiramo lijek, kreiramo dva ispitivanja, u prvom slučaju se prima lijek, a u drugom supstanca koja nema dejstvo na određenu bolest. Kada pacijenti osjete poboljšanje nakon upotrebe preparata, možemo utvrditi da li je to zbog vjerovanja u dejstvo ili zbog dejstva supstance na dotični entitet bolesti.

Irwing Kirsh je skrenuo pažnju na očekivanje odgovora, tačku u kojoj pacijent očekuje poboljšanje zavisno o njegovoj ili njenoj volji. Očekivanje odgovora je toliko važno jer je po prirodi samopotvrđujuće. Psihologija je u više navrata pokazala da odgovarajuća formulacija hipoteze može izazvati kod su-

15 Aijing Shang, Karin Huwiler-Müntener, Linda Nartey, Peter Jüni, Stephan Dörig, Jonathan A C Sterne, Daniel Pewsner, Matthias Egger, „Are the clinical effects of homoeopathy placebo effects? Comparative study of placebo-controlled trials of homoeopathy and allopathy”, *Lancet*, Vol.366(9487),2005,726-32. doi: 10.1016/S0140-6736(05)67177-2. PMID: 16125589.

16 Barbara Dolińska, Placebo. Dłaczego działa coś, co nie działa?, (Sopot: Smak Słowa, 2011).

bjekta nesvjesno ispoljavanje reakcija koje su povoljne za njenu potvrdu. Djelovanje placebo efekta primjer je neraskidive veze između tijela i uma. Nicholas Humphrey napominje da istraživanja u oblasti neuroimunologije otkrivaju bliske veze između centralnog nervnog sistema i imunog sistema. Nekoliko vrsta neurotransmitera udvostručuje se kao signalizatori imunološke aktivacije i obrnuto¹⁷. Pitanje placebo efekta je trajanje njegovog efekta na pojedincu. Mnogi istraživači upoređuju njegovo dejstvo sa normalnom distribucijom. Period poboljšanja je prirodna faza u liječenju, odnosno kada osoba ne uzima nikakve medikamente.

Metode istraživanja

Istraživanje je provedeno kvantitativnom metodom, tehnikom online upitnika koja se sastoji od zatvorenih pitanja. Upitnik je popunjen korištenjem web stranice LimeSurvey u zatvorenoj grupi koja se nalazi na Facebook-u. Anketa se odvijala na sljedeći način. U prvoj fazi smo dodali sebe kao člana grupe, kako bismo dobili priliku da pribavimo ispitanike. Odgovorili smo na potrebna pitanja i bili smo član grupe od 17.06.2019. Prije slanja upitnika, uradili smo pilot istraživanje na grupi za biljne lijekove kako bismo provjerili čitljivost i jasnoću postavljenih pitanja. Pilot istraživanje nije uključeno u rezultate ankete, ali je dalo dragocjene tehničke smjernice. Takođe je skrenulo pažnju na redosljed kojim su postavljana pitanja, koliko je to važno da bi se izbjegao efekat kotrljanja.

Pokazalo se problematičnim pribaviti ispitanike, uprkos zahtjevu za popunjavanje ankete. Dobili smo nepotpunih 40 odgovora od cijele grupe. Ovaj efekat može biti posljedica svojstva grupe da se dijeli na klike (podgrupe), te straha od korišćenja informacija sadržanih u grupi čak i u naučne svrhe. Nekonvencionalna medicina je bila podvrgnuta stalnom poricanju od strane naučne zajednice¹⁸, pa pretpostavljamo da je to jedan od razloga za tako nisku stopu odgovora. Tokom dvije sedmice pisali smo privatne poruke korisnicima grupe, tražeći da popune anketu i uvjeravajući ih u potpunu anonimnost njihovih ličnih podataka. Količina prikupljenih podataka, koja nije reprezentativan uzorak, ipak nam omogućava da ilustrujemo fenomen nekonvencionalne medicine.

---

17 Nicolas Humphrey, "Great expectations: the evolutionary psychology of faith healing and the placebo response", in: Lars Backman, Claes von Hofsten (Eds.), *Psychology at the Turn of the Millennium*, Vol. 2, (London: Psychology Press, 2002) <https://doi.org/10.4324/9780203989432>

18 Elizabeth Frances Caldwell, "Quackademia?: Mass-Media Delegitimation of Homeopathy Education", *Science as Culture*, Vol.26 (3),2017, 380-407 <https://doi.org/10.1080/09505431.2017.1316253>.

Uzorak je namjenske prirode. Uključivao je članove online grupe koja se nalazi na Facebook-u „Homeopatija Poljska - klasična, klinička. Detoksikacija”. Grupa je odabrana zbog svoje specifičnosti i zatvorenog pristupa. Uprkos velikoj veličini (24.807 korisnika), da biste se pridružili grupi, potrebno je da obavite niz zadataka. Morate odgovoriti na upitnik sa nizom pitanja, kao što su: za šta ćete koristiti grupu, da li poznajete homeopate u vašem regionu, da li ste koristili homeopatiju, kako ste saznali za grupu. Zatim, morate prihvatiti odredbe i uslove grupe, koji zvuče prilično slično većini grupnih odredbi i uslova koji se nalaze na Facebook-u s jednim izuzetkom: „6. Korištenje grupe je dobrovoljno. Članovi koji su neaktivni, ne doprinose grupi, ili loše govore o homeopatiji biće uklonjeni iz grupe.“. Prevedeno u praksu, korisnici koji ne komentarišu, ne lajkuju ili se ne izražavaju na njima poznatu temu uklanjaju se iz grupe. Ovo rezultuje visokim nivoom aktivnosti među članovima grupe, dajući sjajan osjećaj pripadnosti i identifikacije sa grupom.

Na početku upitnika, postojala je metrika preko koje smo dobili demografske varijable studijske grupe. Sljedeći dio metrike odnosio se na vjerske običaje ispitanika. Koristili smo upitnik PolDUREL nakon Beate Dobrowolske¹⁹. Ona ističe da je religioznost identifikovana kao važan faktor psihosocijalnog zdravlja, što je relevantno za naš rad. Upotreba varijable vjere ima za cilj da pokaže odnose koji se javljaju među korisnicima nekonvencionalne medicine.

Naš cilj je bio da vidimo u kojoj meri religijske prakse utiču na upotrebu homeopatije. Pitanja koja su postavljena bila su sljedeća:

- *Koliko često idete u crkvu ili na druge vjerska okupljanja?*
- *Koliko često odvajate vrijeme za privatne vjerske prakse kao što su molitva, meditacija ili čitanje Biblije?*

To je blok pitanja u vezi sa percepcijom religioznog iskustva ispitanika, gdje ispitanici navode u kojoj mjeri se slažu sa sljedećim navedenim tvrdnjama:

- *Doživljam prisustvo Boga u svom životu.*
- *Moja religijska uvjerenja podupiru cijeli moj pristup životu.*
- *Jako se trudim da pustim da se moja religija projektuje u sva druga područja mog života.*

Sljedeći dio ankete sastojao se od odgovarajućih pitanja. Prvo pitanje sa državalo je devet popularnih homeopatskih preparata. Lista je sastavljena u

---

19 Beata Dobrowolska, Krzysztof Jurek, Anna B. Pilewska-Kozak, Jakub Pawlikowski, Mariola Drozd, Harold Koenig, „Validation of the Polish version of the Duke University Religion Index (PolDUREL)”, *Pol Arch Med Wewn.* Vol.126 (12), 2016, 1005-1008 doi:10.20452/pamw.3721

saradnji sa farmaceutima koji su obezbijedili najčešće birane homeopatske lijekove. U studiji smo pretpostavili da se homeopatija odnosi na visoko razrijeđene preparate supstanci (koje izazivaju simptome kod zdravih osoba), koje se koriste za podsticanje ozdravljenja kod pacijenata koji imaju slične simptome kada su bolesni. Individualizovano homeopatsko liječenje (IHL) podrazumijeva propisivanje individualno odabranog homeopatskog lijeka na osnovu ukupnog broja simptoma koji se nalaze nakon potpunog kliničkog pregleda pacijenta²⁰.

Lista je bila u suprotnosti sa pripremama koje su se takođe pojavile u diskusiji na studijskoj grupi. Pitanje je osmišljeno tako da ispita da li ispitanike zanima samo homeopatija ili je koriste u procesu liječenja sebe i svojih najmilijih. Testiranje poznavanja popularnih preparata može sugerisati nivo znanja ispitanika o homeopatiji. Pitanje je bilo sljedeće: *Da li ste koristili neki od sljedećih preparata? [Molimo označite sve preparate koje ste koristili]*. Ispitanicima je data lista od 9 najpopularnijih homeopatskih preparata koje su farmaceuti naveli:

- Ricinus Communis (loptice za laktaciju)
- Chamomilla vulgaris (mast za zube)
- Ignatia amara (tablete za imunitet)
- Boiron Cina (tablete protiv parazita)
- Cinnabaris - Diagomed (tablete za sinuse)
- L72 (kapi za poremećaje spavanja)
- Traumeel (kapi za povrede, uganuća, modrice)
- Angin Heel (tablete za grlo)
- Thonsilan (sprej za upalu krajnika)

U razgovorima sa farmaceutima, često se postavljala tema nespješnog korištenja homeopatije od strane pacijenata. U studiji rađenoj za ovu tezu, pokušali smo testirati i aspekt nespješne upotrebe homeopatije. Jedna od svakodnevnih pojava je oslanjanje na doktore koji u procesu liječenja koriste i homeopatiju. Neznajući pacijent kupuje preparate prema preporuci doktora, čime ima koristi od nekonvencionalnog liječenja. Na osnovu razgovora sa farmaceutima, odlučili smo da dopunimo anketu upitnikom o samoj svijesti o primjeni homeopatije i korištenju savjeta homeopatski kvalifikovanog doktora.

---

20 Emma Del Carmen Macías-Cortés, Lidia Llanes-González, Leopoldo Aguilar-Faisal, Juan Asbun-Bojalil, "Individualized Homeopathic Treatment and Fluoxetine for Moderate to Severe Depression in Peri- and Postmenopausal Women (HOMDEP-MENOP Study): A Randomized, Double-Dummy, Double-Blind, Placebo-Controlled Trial", PLOS ONE, Vol. 10(3): e0118440. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0118440>.

Upoređivanjem odgovora na pitanja P1, P2 i P3, mogli smo utvrditi stanje svjesne upotrebe navedenih preparata kod ispitanika. Upotreba nekonvencionalne medicine takođe nosi određenu dimenziju magijskog razmišljanja. Odlučili smo da provjerimo aspekt vjerovanja u magijske elemente putem izjava o upotrebi drugih stručnjaka. Pitanje P5 navodi specijaliste za nemedicinske prakse kao što su energetski terapeut, vračar, šaptač, gatara ili travar. Sljedeće pitanje je nastojalo provjeriti da li su ispitanici bili izolovani u svojim praksama ili su i njihovi rođaci koristili takve modalitete liječenja. Pitanje je glasilo: *Da li je neko od vaših roditelja, rođaka koristio homeopatske lijekove?* Ispitanici su mogli odgovoriti sa „da“, „ne“ ili „da nisu sigurni“. Posljednje pitanje se odnosilo na nivo opšteg elementarnog znanja. Ispitanici su označili „tačnima“ ili „netačnima“ izjave koje se tiču opšteg znanja.

U ovom slučaju, jedna od izjava možda neće biti mjerodavna, vjerodostojna. Upitnik je poslan otprilike u vrijeme izbijanja pandemije, pa otuda i tvrdnja „Period u kojem osoba ima infekciju, ali ne pokazuje simptome je period inkubacije“. To je tadašnje saznanje koja je zbog epidemije, koja je preovladavala, više puta promovisano i ažurirano u medijima, na Internetu i od strane samih ispitanika. Izjave koje su se pojavile u pitanju su sljedeće:

- Nafta, prirodni gas i ugalj su primjeri fosilnih goriva.
- Ubacivanje gena u biljke koji ih čine otpornima na insekte primjer je genetskog inženjeringa.
- Glavni razlog pojave godišnjih doba na Zemlji je nagib Zemljine ose u odnosu na Sunce.
- Prekomjerna upotreba antibiotika može dovesti do bakterija otpornih na antibiotike.
- Lijekovi protiv gorušice ublažavaju pretjeranu kiselost želuca, zbog čijenice da su glavni sastojci lijekova alkalije.

U anketi su učestvovala 123 osobe, uključujući 94 potpuna odgovora. Potpuni odgovori ankete uključivali su 64 žene (68,09% od ukupnog broja) i 29 muškaraca (30,85% od ukupnog broja). Značajan disparitet među grupama je rezultat strukture grupe, jer većinu aktivnih korisnika čine žene. U anketi su učestvovali ljudi starosti od 23 do 64 godine. Prosječna starost je bila 37 godina.

Analiza prikupljenih podataka

U anketi su učestvovala 123 osobe, uključujući 94 potpuna odgovora. Potpuni odgovori ankete uključivali su 64 žene (68,09% od ukupnog broja) i 29 muškaraca (30,85% od ukupnog broja). Značajan disparitet među grupama je rezultat strukture grupe, većina aktivnih korisnika su žene. U anketi su učestvovali ljudi starosti od 23 do 64 godine. Prosječna starost je bila 37 godina.

Ogromna većina ispitanika u anketi je imala opšte srednje obrazovanje (86,2%). Tercijarno obrazovanje je dominantni nivo obrazovanja među ispitanicima (34,04% od ukupnog broja), dok su osnovno obrazovanje i osnovno stručno obrazovanje najmanje zastupljeni (po 2,13% od ukupnog broja). U smislu obrazovanja, grupa ne odražava normalnu distribuciju stanovništva. Varijacije među obrazovnom pozadinom ispitanika mogu biti posljedica raznolikosti mjesta u kojima žive.

Čak 39,6% ispitanika živi u gradovima do 250.000 stanovnika, dok najmanji broj ispitanika živi u malim mjestima do 50.000 stanovnika, svega 7,45%. U sljedećem dijelu metrike, ispitanici su upitani o njihovim vjerskim običajima i srodnim vjerovanjima. Odgovori na pitanje o učestalosti privatnih vjerskih praksi bili su „rijetko ili nikad“ (41,5%) i „jednom sedmično“ (29,8%). Najrjeđi odgovor bio je „više od jednom sedmično“ (2,1%). Fluktacije koje su se pojavile u distribuciji vjerskih običaja razlikuju se od podataka prikupljenih u izvještaju Centra za istraživanje javnog mnijenja²¹ za 2018. godinu.

Prema izvještaju, u Poljskoj se od 1997. godine može uočiti opadajući trend kada je riječ o obavljanju vjerskih običaja. Međutim, uprkos tome, razlike između grupe ispitanika i opšte populacije su značajne. U izvještaju je čak 49% ispitanika redovno obavljalo vjerske obrede, 38% neredovno, dok je 13% lica opisalo da ih ne praktikuje u 2018. Ako se uporedi anketa, koju smo sproveli, sa izvještajem, moguće je uvidjeti da među ispitanicima anketirane grupe, prevladava nedostatak vjerskih običaja ili su vjerske prakse sporadične. Nije veliki broj ispitanika koji redovno obavljaju vjerske običaje.

Najčešći odgovor među ispitanicima bio je „prilično tačno“ (29,8%) i „definitivno tačno“ (23,4%). Najrjeđa procjena je bila da ispitanici nisu sigurni da li je izjava tačna ili ne (5,3%). Najveći dio ispitanika smatra da njihova vjerska uvjerenja utiču na njihov cjelokupni pristup životu, jer je čak 27,7 % ispitanika odgovorilo da je ta izjava prilično tačna. Ovo je bio najčešće birani odgovor. Međutim, zanimljivo je napomenuti da nešto manje (23,4%) ispitanika smatra da je izjava definitivno netačna. Najčešći odgovor ispitanika je da je izjava „Jako se trudim da pustim da se moja religija projektuje u sve druge sfere mog života“ definitivno netačna (28,7%). 24,5% ispitanika je izjavu ocijenilo kao prilično istinitu.

Na pitanje „Znate li šta je homeopatija?“ potvrdno je odgovorilo 87,2% ispitanika. Čini se očiglednim da ispitanici, zbog niza pitanja na koja moraju

---

21 CBOS, „Religijność Polaków i ocena sytuacji Kościoła katolickiego”, Vol. 147, 2018, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_147_18.PDF,

odgovoriti da bi ušli u grupu, znaju čime se bavi područje homeopatije. 4,3% ispitanika je odgovorilo sa „ne“ tj. da ne znaju čime se bavi. Upitno je kako su dotične osobe ušle u grupu, a postavlja se i pitanje u koje vrijeme su se pridružili grupi. Preostalih 8,5% ispitanika nije odgovorilo na pitanje.

Na pitanje: *Da li ste koristili savjet specijaliste (doktora) sa kvalifikacijama homeopate?* – 56,4% ispitanika je odgovorilo potvrdno. To može sugerisati da neki od ispitanika poslušaju savjete koji se pojavljuju u grupi ili da samostalno koriste homeopatiju. Dosadašnji odgovori na postavljena pitanja sugerišu da ispitanici u velikoj mjeri koriste nekonvencionalnu medicinu svjesno, ali ne uvijek uz konsultaciju sa specijalistom. Međutim, s druge strane, međunarodne studije pokazuju da su tokom perioda Covid-19 mnogi doktori predlagali različite alternativne prakse i preparate, uključujući jogu, ajurvedu i homeopatiju, pacijentima pored standardnog liječenja²².

Sljedeće pitanje u upitniku je bilo: *Da li ste koristili savjete: šaptača, vračara, travara gatara, ništa od navedenog?*

Ispitanici su najvjerovatnije koristili usluge travara (odgovor ‘da’ 62,8%), a najmanja je vjerovatnoća da su koristili vračara (odgovor ‘da’ 4,3%). Zanimljivo, odgovor “ništa od navedenog” dalo je samo 6,4% ispitanika. Usluge šaptača koristilo je 10,6% ispitanika, dok je usluge gatara koristilo 9,6%.

Na pitanje: *Da li je neko od vaših roditelja, rodbine koristio homeopatske lijekove?* – ispitanici su odgovorili ovako: 51,1% ispitanika vjeruje da su njihovi roditelji, rođaci koristili homeopatsko liječenje, 17,0% je dalo negativan odgovor, 23,4% ispitanika nije sigurno da li su njihovi rođaci koristili ovu vrstu tretmana. Na pitanje nije odgovorilo 8,5% ispitanika.

Na pitanje: *Koje tretmane ste koristili u vašem domu kada ste bili dijete?* – anketirani su odgovorili ovako:

- tretmane homeopata: da (10,6%), ne (80,9%), bez odgovora (8,5%);
- biljne i narodne recepte: da (50%), ne (41,5%), bez odgovora (8,5%);
- tretmane bioenergoterapeuta: da (3,2%), ne (88,3%), bez odgovora (8,5%)
- tretmane šaptača, vračara: da (16,0%), ne (75,5%), bez odgovora (8,5%)
- ništa od navedenog: da (39,9%), ne (59,6%), bez odgovora (8,5%).

22 Sae-Rom Jeon, Jung Won Kang, Lin Ang, Hye Won Lee, Myeong Soo Lee, Tae-Hun Kim, “Complementary and alternative medicine (CAM) interventions for COVID-19: An overview of systematic reviews”, *Integr Med Res*, Vol.11(3):100842, 2022, doi: 10.1016/j.imr.2022.100842. Epub 2022 Mar 13. PMID: 35308033; PMCID: PMC8918082.

Sljedeće pitanje je osmišljeno da provjeri osnovno znanje ispitanika. Pitanje je uključivalo izjave koje su ispitanici morali identifikovati kao istinite, netačne ili su odgovor mogli označiti kao „ne znam/nisam siguran“. Rezultati su bili sljedeći, u skladu s tvrdnjama:

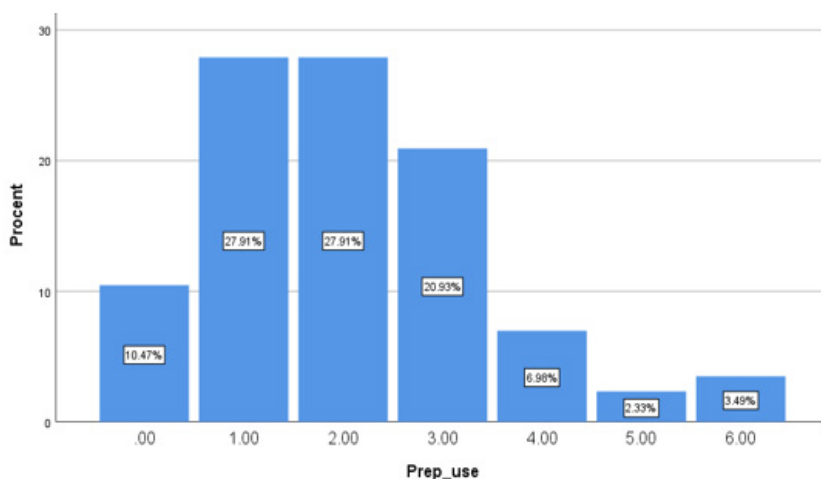
- Nafta, prirodni gas i ugalj su primjeri fosilnih goriva.
Tačno (70,2%), netačno (14,9%), nemam mišljenje (6,4%)
- Ubacivanje gena u biljke koji ih čine otpornim na insekte primjer je genetskog inženjeringa.
Tačno (64,9%), netačno (19,1%), nemam mišljenje (7,4%)
- Glavni razlog godišnjih doba na Zemlji je nagib Zemljine ose u odnosu na Sunce.
Tačno (55,3%), netačno (22,3%), nemam mišljenje (7,4%)
- Period tokom kojeg osoba ima infekciju, ali ne pokazuje simptome je period inkubacije.
Tačno (59,6%), netačno (13,8%), nemam mišljenje (18,1%)
- Prekomjerna upotreba antibiotika može dovesti do bakterija otpornih na antibiotike.
Tačno (75,5%), netačno (8,5%), nemam mišljenje (7,4%)
- Lijekovi protiv gorušice ublažavaju pretjeranu kiselost želuca, zbog čijenice da su glavni sastojci lijekova alkalije.
Tačno (53,2%), netačno (14,9%), nemam mišljenje (23,4%).

Prva hipoteza, da je velika većina ispitanika svjesna upotrebe homeopatije, potvrdila se sama. Svi ispitanici koji su naveli upotrebu barem jednog homeopatskog preparata dali su i potvrđan odgovor u pogledu poznavanja pojma homeopatije. U postavljenom pitanju: *Znate li šta je homeopatija?* – potvrdno je odgovorilo 87,2% ispitanika. Prilikom provjere hipoteze koristili smo se sljedećim pitanjima:

- P1. *Jeste li koristili neki od sljedećih preparata?*
- P2. *Znate li šta je homeopatija?*
- P3. *Jeste li koristili neki od homeopatskih lijekova?*

Za prvo pitanje, zbirni odgovori dali su sljedeće rezultate:

Grafikon 1. Broj deklariranih homeopatskih preparata.

Izvor: Vlastita studija.

Ako nije označen odgovor na korištenje bilo kojeg od navedenih preparata, to može ukazivati na to da su ispitanici koristili manje popularne lijekove ili da tek počinju svoj put s alternativnom medicinom. Odgovori ispitanika na pitanja P2 i P3 su sumirani. Odgovoru “da” je dodijeljena vrijednost 1, dok je odgovoru “ne” dodijeljena vrijednost 0. Pozitivan odgovor na oba pitanja dalo je 58,14% ispitanika. Negativan odgovor na oba pitanja dalo je 11,63% ispitanika.

Druga pretpostavka, koju je studija potvrdila, jeste da su korisnici homeopatije uglavnom žene. Komplementarna i alternativna medicina (KAM) doživjela je značajan porast popularnosti od 1970. godine i uočeno je da su i korisnici i praktičari češće žene. KAM može pružiti prostor koji omogućava ženama da se pozabave svojim zdravstvenim problemima, da se odupru patrijarhalnoj medikalizaciji konvencionalne prakse; i da poboljšaju svoju samorealizaciju²³.

Istraživanja pokazuju da je sektor ekonomije poznat kao holističko okruženje u kojem se alternativna duhovnost ili homeopatija pretvara u komercijalne proizvode i usluge u kojima dominiraju žene kao proizvođači i potrošači²⁴.

23 Sarah Cant, Peter Watts, “Hidden in Plain Sight: Exploring Men’s Use of Complementary and Alternative Medicine”, *The Journal of Men’s Studies*, Vol.27(1),2018, 45–65. <https://doi.org/10.1177/1060826518778839>.

24 Scott Taylor, “Gendering the holistic milieu: A critical realist analysis of homeopathic work”,

Ovo stoga može objasniti dominaciju žena u ovoj vrsti grupe. Ovu pretpostavku smo napravili prije analize studijske grupe. Za verifikaciju smo ponovo koristili vještački kreiranu varijablu za određivanje upotrebe homeopatije (sažetak pitanja P2 i P3 - homeo_use). Podaci su bili sljedeći:

Tabela 1: Unakrsna tabela varijabli pol i upotreba homeopatije

		M1. Gender:		In total	
		Woman	Man		
Homeo_use	.00	quantity	5	5	10
		% in total	5.8%	5.8%	11.6%
	1.00	quantity	16	10	26
		% in total	18.6%	11.6%	30.2%
	2.00	quantity	38	12	50
		% in total	44.2%	14.0%	58.1%
Summary	quantity	59	27	86	
	% in total	68.6%	31.4%	100.0%	

Izvor: Vlastita studija

Pored kombinacije varijabli, u provjeri hipoteza je važan i udio ispitanika. 31,4% ispitanika su muškarci, dok se 68,6% odnosi na žene. Ovo odražava distribuciju korisnika grupe od kojih su 71,2% žene, a 28,8% muškarci. Starosna distribucija ispitanika ne odražava starosnu distribuciju anketirane grupe. Stoga se ne može uzeti u obzir kada se analizira upotreba homeopatije prema starosnoj varijabli.

Druga analizirana hipoteza je da ljudi koji svjesno koriste nekonvencionalnu medicinu najvjerojatnije imaju osnovna naučna znanja. Ova hipoteza nije pozitivno potvrđena. Varijabla koja ukazuje na osnovno znanje predmeta nije u korelaciji ni sa jednom od ostalih varijabli. Podaci nemaju prirodnu distribuciju, pa smo koristili Kendallov neparametarski test.

Tabela 2. Korelacija između varijabli: vršene vjerske prakse, primjena homeopatije, upotreba homeopatskih preparata i elementarna naučna saznanja.

		Correlations							
			Rel_ext	Rel_int	Prep_use	Homeo_use	Super_use	Parent_use	Correct
Kendall's tau_b	Rel_ext	Correlation Coefficient	1.000	.654**	-.130	.073	.196*	.113	-.038
		Sig. (2-tailed)	.	.000	.127	.417	.027	.226	.656
		N	92	88	84	85	85	85	85
Rel_int		Correlation Coefficient	.654**	1.000	-.020	.122	.264**	.258**	.009
		Sig. (2-tailed)	.000	.	.822	.182	.003	.006	.916
		N	88	88	80	83	83	83	83
Prep_use		Correlation Coefficient	-.130	-.020	1.000	-.119	-.023	.176	.045
		Sig. (2-tailed)	.127	.822	.	.225	.814	.082	.627
		N	84	80	86	79	79	79	79
Homeo_use		Correlation Coefficient	.073	.122	-.119	1.000	.240*	.101	.181
		Sig. (2-tailed)	.417	.182	.225	.	.015	.329	.053
		N	85	83	79	86	86	86	86
Super_use		Correlation Coefficient	.196*	.264**	-.023	.240*	1.000	.278**	.020
		Sig. (2-tailed)	.027	.003	.814	.015	.	.006	.829
		N	85	83	79	86	86	86	86
Parent_use		Correlation Coefficient	.113	.258**	.176	.101	.278**	1.000	.093
		Sig. (2-tailed)	.226	.006	.082	.329	.006	.	.340
		N	85	83	79	86	86	86	86
Correct		Correlation Coefficient	-.038	.009	.045	.181	.020	.093	1.000
		Sig. (2-tailed)	.656	.916	.627	.053	.829	.340	.
		N	85	83	79	86	86	86	86

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Izvor: Vlastita studija

Na to može uticati i obrazovanje ispitanika, od kojih je velika većina imala više od srednjeg obrazovanja. Ovo takođe može sugerisati da ne postoji korelacija na nivou znanja i varijabli kao što su religijske prakse, upotreba homeopatije, upotreba homeopatskih preparata u ovoj grupi. Studijska grupa, po prirodi, ima svojstva specifična za kliku. Kliku je ona grupa odnosno podgrupa u kojoj članovi imaju značajan nivo društvene povezanosti zbog zajedničkih interesa i sličnih nivoa znanja²⁵. Da bi se ušlo u grupu, potrebno je obaviti niz zadataka, što sugerise da se ispitanici moraju posvetiti da bi učestvovali. Takođe, ovdje mogu biti važni i faktori kao što su drugi članovi grupe, koji se međusobno obrazuju ili dijele stečeno znanje.

Još jedna od analiziranih hipoteza je da homeopatiju manje koriste ljudi koji obavljaju vjerske prakse. Ova hipoteza je negativno potvrđena. Odnos između promjenljive upotrebe homeopatije i izvođenja vjerskih praksi je stoha-

25 Hakan Yildiz, Christopher Kruegel, "Detecting social cliques for automated privacy control in online social networks," *IEEE International Conference on Pervasive Computing and Communications Workshops*, 2012, 353-359, doi: 10.1109/PerComW.2012.6197509.

stičan. Korelacija se ne javlja. Na to može uticati nedostatak jake veze između homeopatskih praksi u Poljskoj i deklariranih religijskih praksi.

Međutim, varijabla upotrebe homeopatije ulazi u korelaciju s korištenjem drugih nekonvencionalnih praksi, kao što su usluge energetskih terapeuta, nadriljekara, šaptača, gatara i travara. Može se pretpostaviti da ljudi koji koriste nekonvencionalnu medicinu koriste više praksi istovremeno. Vjerovanje u magično razmišljanje može biti jedan od razloga zašto ispitanici koriste homeopatiju. Holly Folk navodi da mnoge prakse alternativne medicine sadrže brojne duhovne i magijske elemente kojih većina potrošača nije svjesna²⁶.

Tabela 3 Korelacije između varijabli religijske prakse i varijable upotrebe homeopatije

Correlations

		Rel_ext	Homeo_use
Tau b Kendall	Rel_ext	Correlation coefficient	1.000
		Relevance (bilateral)	.
		N	92
	Homeo_use	Correlation coefficient	.073
		Relevance (bilateral)	.417
		N	85

Izvor: Vlastita studija

Posljednja hipoteza jeste da je manje vjerovatno da će ljudi koji sebe opisuju kao vjernike koristiti homeopatiju. Još jedna hipoteza koja nije pozitivno potvrđena. Jedan od razloga može biti svjesno korištenje homeopatskih praksi od strane većine ispitanih ljudi ili ne povezivanje izvršenih radnji s vjerom, jer ih smatraju neprotivrječnima, te međusovno odvojenima i nezavisnima. Ovo može biti i zbog korelacije između izvedenih praksi i radnji koje su roditelji ispitanika poduzeli.

26 Holly Folk, "Homeopathy and chiropractic in the United States and beyond", in: Dorothea Lüddeckens, Philipp Hetmanczyk, Pamela E. Klassen, Justin B. Stein (Eds.), *The Routledge Handbook of Religion, Medicine, and Health*, (London: Routledge, 2021) <https://doi.org/10.4324/9781315207964>.

Tabela 4. Unakrsna tabela koja pokazuje procentualnu distribuciju korisnika homeopatije i upotrebe homeopatskih lijekova od strane roditelja, rođaka ispitanika

		P6. Have any of your parents, relatives used homeopathic medicines?			In total	
		No	Yes	No answer		
H o m e o _ use	0.00	quantity	5	1	4	10
		% in total	5.8%	1.2%	4.7%	11.6%
	1.00	quantity	5	13	8	26
		% in total	5.8%	15.1%	9.3%	30.2%
	2.00	quantity	6	34	10	50
		% in total	7.0%	39.5%	11.6%	58.1%
Summary	quantity	16	48	22	86	
	% in total	18.6%	55.8%	25.6%	100.0%	

Izvor: Vlastita studija

Sve češće se javlja fenomen sve veće popularnosti nekonvencionalne medicine²⁷. Na to mogu uticati i prakse koje provode roditelji i promocija alternativnih stilova života od strane onih koji su relevantni za istraživanje.

Na Internetu možemo pronaći pojavu novih metoda liječenja, na primjer uspon totalne medicine. Ova metoda liječenja pretpostavlja da sve bolesti koje se javljaju u našem tijelu potiču od traume koju su doživjeli naši preci. Nema naučnih dokaza, ali krug pristalica joj svake godine raste.

Došlo je do pozitivne verifikacije hipoteza:

- Velika većina ispitanika je svjesna upotrebe homeopatije.
- Oni koji koriste homeopatiju su uglavnom žene.

Desila se negativna verifikacija hipoteza:

- Ljudi koji svjesno koriste nekonvencionalnu medicinu najvjerojatnije imaju osnovna naučna znanja.
- Homeopatiju manje koriste osobe koje obavljaju religijske običaje.
- Homeopatiju rjeđe koriste ljudi koji sebe opisuju kao religiozne.

27 Hilary A Tindle , Roger B Davis, Russell S Phillips, David M Eisenberg, "Trends in the use of complementary and alternative medicine by US adults: 1997-2002", *Alternative Therapies in Health and Medicine*, Vol.11,2005, 42-49. PMID: 15712765.

Uprkos malo potvrđenih hipoteza, studija je pružila zanimljive nalaze za analizu. U mnogim pitanjima, odgovaralo se sa „da“ odnosno „ne“. Upotreba Likertove skale stavova mogla je pružiti više materijala za analizu. Vjerujemo da istraživanje putem online upitnika proučavani fenomen nije prikazan u potpunosti. Zanimljive podatke za analizu je moglo pružiti korištenje dubinskih intervju sa pitanjima koja istražuju razloge ovog fenomena. Odsustvo korelacije između religijskih praksi i upotrebe homeopatije može biti posljedica činjenice da ljudi koji koriste ne-medicinske tretmane ne traže validaciju svojih postupaka u isповijedanom aksio-normativnom sistemu. S druge strane, to također može ukazivati na to da su homeopatske prakse vrlo slične takozvanom liječenju vjerom i često se zasnivaju na sličnim ritualima²⁸. U kasnijim istraživanjima, željeli bismo ispitati koji faktori utiču na popularnost nekonvencionalne medicine. Možda ih ne treba tražiti u religioznim praksama, već u potrebi za akcijom, odnosno za prihvatanjem određenih radnji od strane društva.

Zaključci

Ovaj članak je pružio uvid u fenomen nekonvencionalne medicine, koristeći homeopatiju kao primjer. Uprkos nedostatku potvrde hipoteza, naše istraživanje je pokazalo neke korelacije, odnosno nedostatak istih, između vjerskih praksi i korištenja ne-medicinskih praksi. Rad bi mogao biti polazna tačka za daljnja istraživanja, koja analiziraju fenomen nekonvencionalne medicine. Iako rezultati nisu konačni, vjerujemo da je jedna od važnih indikacija ovog rada korelacija između magijskih praksi, poput upotrebe vidovnjaka, nadriljekara ili bioenergo terapeuta, i primjene homeopatije. Ovo sugerira vjeronjanje u iscjeljujuću moć ne-medicinskih aktivnosti. Sama homeopatija se zasniva na pretpostavci o neodvojivoj vezi između uma i tijela, kao i na placebo efektu. Moglo bi biti zanimljivo eksperimentalno istražiti ovaj fenomen, da bi se istraživanjem ilustrovala korelacija između vjeronjanja u njihovo dejstvo i dejstvo homeopatskih preparata.

---

28 David M. Shaw, "Homeopathy is faith healing without religion", *Focus on Alternative and Complementary Therapies*, Vol.19, 2014, 27-29. <https://doi.org/10.1111/fct.12091>.

Reference

- Brown Sabrina, Schuman Donna L., “Suicide in the Time of COVID-19: A Perfect Storm”, *The Journal of Rural Health*, Vol. 37(1), 2021, 211-214. <https://doi.org/10.1111/jrh.12458>
- Caldwell Elizabeth Frances, “Quackademia?: Mass-Media Delegitimation of Homeopathy Education”, *Science as Culture*, Vol. 26 (3), 2017, 380-407 <https://doi.org/10.1080/09505431.2017.1316253>.
- Cant Sarah, Watts Peter, “Hidden in Plain Sight: Exploring Men’s Use of Complementary and Alternative Medicine”, *The Journal of Men’s Studies*, Vol.27(1),2018, 45–65. <https://doi.org/10.1177/1060826518778839>.
- CBOS, „Religijność Polaków i ocena sytuacji Kościoła katolickiego”, Vol. 147, 2018, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_147_18.PDF
- Damasio Antonio, Błąd Kartezjusza: emocje, rozum i ludzki mózg, (Poznań: Rebis, 2002)
- Del Carmen Macías-Cortés Emma, Llanes-González Lidia, Aguilar-Faisal Leopoldo, Asbun-Bojalil Juan, “Individualized Homeopathic Treatment and Fluoxetine for Moderate to Severe Depression in Peri- and Postmenopausal Women (HOMDEP-MENOP Study): A Randomized, Double-Dummy, Double-Blind, Placebo-Controlled Trial”, *PLOS ONE*, Vol. 10 (3): e0118440. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0118440>.
- Dobrowolska Beata, Jurek Krzysztof, Pilewska-Kozak Anna B., Pawlikowski Jakub, Drozd Mariola, Koenig Harold, „Validation of the Polish version of the Duke University Religion Index (PolDUREL)”, *Pol Arch Med Wewn.* Vol. 126 (12), 2016, 1005-1008 doi:10.20452/pamw.3721
- Dolińska Barbara, Placebo. Dlaczego działa coś, co nie działa?, (Sopot: Smak Słowa, 2011)
- Duch Władysław „Umysł, świadomość i działania twórcze”, *Kognitywistyka i media w edukacji*, Vol. 1, 2008, 1-25
- Folk Holly, “Homeopathy and chiropractic in the United States and beyond”, in: Dorothea Lüddeckens, Philipp Hetmanczyk, Pamela E. Klassen, Justin B. Stein (Eds.), *The Routledge Handbook of Religion, Medicine, and Health*,(London: Routledge,2021) <https://doi.org/10.4324/9781315207964>.
- Humphrey Nicolas, “Great expectations: the evolutionary psychology of faith healing and the placebo response”, in: Lars Backman, Claes von Hofsten (Eds.), *Psychology at the Turn of the Millennium*, Vol. 2, (London: Psychology Press, 2002) <https://doi.org/10.4324/9780203989432>
- Jeon Sae-Rom, Won Kang Jung, Ang Lin, Won Lee Hye, Soo Lee Myeo-

- ng, Kim Tae-Hun, "Complementary and alternative medicine (CAM) interventions for COVID-19: An overview of systematic reviews", *Integr Med Res*, Vol.11(3):100842,2022, doi: 10.1016/j.imr.2022.100842. Epub 2022 Mar 13. PMID: 35308033; PMCID: PMC8918082.
- Muñoz Jose M., "Somatic Markers, Rhetoric, and Post-truth", *Frontiers in Psychology*, Vol. 8 (1273), 2017 . doi: 10.3389/fpsyg.2017.01273.
  - Overskeid Geir, „Can Damasio’s Somatic Marker Hypothesis Explain More Than Its Originator Will Admit?“, *Frontiers in Psychology*, Vol. 11, 2021 <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.607310>
  - Paudyal Vibhu, Sun Shusen, Hussain Rabia, Abutaleb Mohammed H., Hedima Eric W., "Complementary and alternative medicines use in COVID-19: A global perspective on practice, policy and research", *Res Social Adm Pharm*, Vol. 18 (3), 2022, 2524-2528. doi: 10.1016/j.sapharm.2021.05.004. Epub 2021 May 13. PMID: 33992585; PMCID: PMC8116135.
  - Pękala-Gawęcka Danuta, „COVID-19, niepewność, lęk i nadzieja. W poszukiwaniu skutecznego leku”, *Lud*, vol. 140, 2020, 185-212.
  - Schlieter Jens, "Buddhist insight meditation (Vipassanā) and Jon Kabat-Zinn’s Mindfulness-based Stress Reduction: an example of dedifferentiation of religion and medicine?", *Journal of Contemporary Religion*, Vol. 32(3), 2017, 447-463. <https://doi.org/10.1080/13537903.2017.1362884>
  - Shang Aijing, Huwiler-Müntener Karin, Nartey Linda, Jüni Peter, Dörig Stephan, Jonathan A C Sterne, Pewsner Daniel, Egger Matthias, „ Are the clinical effects of homoeopathy placebo effects? Comparative study of placebo-controlled trials of homoeopathy and allopathy”, *Lancet*, Vol. 366 (9487), 2005, 726-32. doi: 10.1016/S0140-6736(05)67177-2. PMID: 16125589.
  - Shaw David M., "Homeopathy is faith healing without religion", *Focus on Alternative and Complementary Therapies*, Vol. 19, 2014, 27-29. <https://doi.org/10.1111/fct.12091>.
  - Skrzypek Michał, „Geneza i ewolucja podstawowych kategorii analitycznych socjologii medycyny”, *Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu*, Vol. 18 (4), 2012, 317-378
  - Slijepcevic Dusanka, "Zygmunt Bauman’s contribution to the discourse on a risk society", *СОЦИОЛОШКИ ДИСКУРС*, Vol. 7., 2018, 79-106, DOI:10.7251/SOCEN1713079S.
  - Taylor Scott, "Gendering the holistic milieu: A critical realist analysis of homeopathic work", *Gender, Work and Organisation*, Vol. 17, 2009, 454-474. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0432.2009.00478.x>.

- Tindle Hilary A , Davis Roger B, Phillips Russell S, Eisenberg David M, "Trends in the use of complementary and alternative medicine by US adults: 1997-2002", *Alternative Therapies in Health and Medicine*, Vol.11,2005, 42-49. PMID: 15712765.
- World Health Organization, "WHO global report on traditional and complementary medicine 2019. World Health Organization", 2019, <https://apps.who.int/iris/handle/10665/312342>.
- Yildiz Hakan, Kruegel Christopher, "Detecting social cliques for automated privacy control in online social networks," *IEEE International Conference on Pervasive Computing and Communications Workshops*, 2012, 353-359, doi: 10.1109/PerComW.2012.6197509.